

Grčka filozofija

Uz temu

U ovome broju *Filozofskih istraživanja* objavljujemo niz članaka koji se bave grčkom filozofijom. Članci obuhvaćaju razne teme i razdoblja grčke filozofije, od predsokratovaca pa sve do novoplatonovaca.

Predsokratovcima se dijelom bavi rad Luke Boršića »Mjera – od matematike do etike«, koji istražuje povijesno-filozofijsku mijenu pojma 'mjere', počevši od Homera preko pitagorovaca zaključno do Platona. Pojam mjere postupno prelazi iz oblasti kvantitativno odredivih stvari do središnjeg etičkog pojma. Boršić se pritom posebno zadržava na Platonovu razlikovanju dvije vrste umijeća mjerenja iz Platonova *Politika*, koje je u temelju kasnijeg Aristotelova nauka o vrlini kao sredini. U radu pod naslovom »Aristotelov nauk o aktu« Borislav Dadić istražuje Aristotelov pojam zbiljnosti, raščlanjujući njegova tri osnovna značenja: kretanje, bitak i djelovanje. Time Dadić također pokazuje i primjenu pojmova 'zbiljnosti' i 'svršnosti' u odnosu na ostale Aristotelove temeljne metafizičke pojmove, kao što su pojam oblika i tvari, te bitstva i prigodka. Posebno ističe prvenstvo zbiljnosti u odnosu na mogućnost, objašnjava u čemu se sastoji razlika između savršene i nesavršene zbiljnosti i tumači Aristotelov pojam 'Boga' s obzirom na suprotnost zbiljnosti i mogućnosti. Ivan Stubić u radu »Aristotelovo počelo neproturječnosti« tumači treće poglavlje IV. knjige *Metafizike* i dokazuje da počelo neproturječnosti nije samo logičko počelo ili počelo mišljenja (dokazivanja i zaključivanja) nego je ujedno i počelo bitka bića. Da se radi upravo o onto-logičkom početlu, Stubić pokazuje detaljno analizirajući četiri osnovne formulacije toga početla. Stubićev rad predstavlja prilog razumijevanju Aristotelove filozofije u cjelini kao ontologike, koja prethodi razdvajanju logike i ontologije kao zasebnih filozofijskih disciplina.

Dva se rada bave Aristotelovim pojmom sreće: »Ljudsko dobro u Nikomahovoj etici I« Maje Hudoletnjak-Grgić i »Aristotelova εὐδαιμονία« Željka Senkovića. Hudoletnjak-Grgić upozorava na moguću nedosljednost u Aristotelovu poimanju sreće, sadržanom prije svega u *EN I.* i *X.* Dok u *EN I.*, kao i u većem dijelu *Nikomahove etike*, Aristotel pretpostavlja da se sreća sastoji u djelatnosti u skladu s vrlinom u širem smislu, te uključuje cjelinu praktičkog djelovanja pojedinca u zajednici, dotle u *EN X.* nedvosmisleno tvrdi da se sreća sastoji u djelatnosti u skladu s jednom vrlinom – mudrosti, tj. u djelatnosti koju naziva *theoria*, te takvim poistovjećivanjem sreće s djelatnošću u skladu s jednom dianoetičkom vrlinom isključuje etičke vrline iz određenja sreće. Hudoletnjak-Grgić uviđa da Aristotel razlikuje sreću u najboljem smislu, ili savršenu sreću za one koji su sposobni za život koji se sastoji u *theoria* i sreću drugoga reda ili nesavršenu sreću za ostale koji mogu postići život u skladu s etičkim vrlinama. Senković u svom radu zastupa stajalište da Aristotelove tvrdnje iz *EN X.* o tome da se savršena sreća sastoji u *theoria*, nipošto nisu proturječne onome što o sreći govori *EN I.*, naime da sreća uključuje kako

vrline tako i potrebna vanjska dobra. U tom smislu Aristotel tvrdi da postoji sreća u drugotnom smislu u skladu s etičkim vrlinama. Shvaćanje sreće treba diferencirati s obzirom na različite načine života ljudi. Savršenija je sreća postiziva u teoretskom životu, a drugotna se sreća postiže djelovanjem u polislu. To je sreća praktičkog života. Senković zaključuje da Aristotel, govoreći u *EN* I. o savršenoj ili potpunoj vrlini i potpunom životu, ne misli samo na mudrost kao vrlinu teoretskog života, nego već i tu ukazuje na obuhvatnost vrline.

Rad Filipa Grgića naslovljen »Pironizam i relativizam« bavi se temeljnim skeptičkim stajalištem izloženim u djelu *Obrisi pironizma* Seksta Empirika. Grgić suprotstavlja pironovski skepticizam i sofistčki relativizam, kakav se može pripisati Protagori. Iako se na prvi pogled čini da su skepticizam i relativizam nespojivi, tj. da je i relativizam samo još jedan oblik dogmatizma, u ranijem skepticizmu kod Pirona i Enezidema prisutno je stajalište koje bi se moglo nazvati 'minimalnim relativizmom'. Grgić to potkrepljuje podrobnom analizom dva teksta: dio VII. knjige Sekstovih *Adversus mathematicos* i I. knjige *Obrisa pironizma*. Sekstovi relativistički zaključci, smatra Grgić, naročito su prisutni u etičkim poglavljima njegovih spisa, a spis *Protiv etičarâ* spada među »najdogmatskije« Sekstove spise. Ana Gavran Miloš u radu »Istinitost Epikurovih opažaja« preispituje Epikurov empirizam i postavku da su svi osjetilni opažaji istiniti. Polazeći od *Pisma Herodotu*, u kojem su izložene osnove epikurovske fizike, Gavran Miloš pokazuje da su za Epikura podaci što ih pružaju osjetila samoočigledne istine, u toj mjeri da nije potreban nikakav dodatni dokaz kojim bi se oni dodatno potkrijepili. Opravdanje takve tvrdnje leži u Epikurovu atomističkom objašnjenju opažanja. Opažaji su, naime, sirovi podaci koji se primaju pomoću osjetilnog organa uslijed vanjskih podražaja, te kao takvi ne mogu biti neistiniti. Budući da su vanjski podražaji sličice koje nastaju uslijed stalnog kretanja atoma, tj. kao izljevi koji se otpuštaju s površine onog opazivog, oni zadržavaju ustrojstvo atoma što ga ima i ono opazivo iz kojeg potječu, a što konačno omogućuje istinitost svih osjetilnih opažaja. Neistinitost opažanja nikada ne može biti u samim opažajima, nego u shvaćanjima, koja proizvodi razum, razumijevajući podatke opažaja.

U radu »Plotinovo shvaćanje noetičke tvari na tragu Aristotelove usiologike« Marko Tokić suprotstavlja se uvriježenom tumačenju Plotina koje ga promatra isključivo kao nasljednika i sljedbenika Platonove misli. Analizirajući Plotinov spis *O dvjema tvarima*, koji se nalazi u drugoj *Eneadi*, Tokić na primjeru nauka o noetičkoj tvari dokazuje da Plotin u oblikovanju vlastita mišljenja umnogome duguje Aristotelu. Razlikovanje između noetičke i osjetilne tvari prvi je put u povijesti filozofije izričito izvedeno kod Aristotela, osobito u Z knjizi *Metafizike*. Slijedeći Aristotelovu misao da je bitstvo isto što i logos, Plotin noetičku tvar shvaća kao logos ideje. No budući da Plotin noetičku tvar misli kao podmet noetičkih sastavina ili ideja, koje su vječne, razlikuje se od Aristotela za kojega su noetičke sastavine propadljive predočbene misli. Franci Zore u radu »Granice filozofijske spoznaje u Plotinovu i Pletonovu platonizmu« istražuje novoplatonističko prosljeđivanje Platonove misli o spoznatljivosti onog jednog. Zore se bavi, s jedne strane, Plotinovima novoplatonizmom, a s druge, Pletonovom sintezom bizantskog platonizma. Tako se Platonovo nad-jestveno jedno kod Plotina javlja kao ono jedno koje kao takvo nije moguće razumski dokučiti, nego samo u mističkom sjedinjenju, a kod bizantskog teologa Pletona, koji je živio na prijelazu XIV. u XV. stoljeće, ono jedno shvaćeno kao kršćanski Bog jest ono apsolutno transcendentno, dohvatljivo jedino u nadumskoj vjeri. Kada je riječ o granicama filozofije kao metafizike, ističe Zore, na jednoj je razini riječ o granicama razumskog mi-

šljenja u razlici spram umovanja, a na drugoj o granicama samog umovanja, ukoliko ono prvotno svodi na ono mislivo ili njegovu ideju.

U radu naslovljenom »Platonova ποιήσις« urednik ovoga tematskog bloka, polazeći od kritike 'nauka o idejama' sadržane u Platonovu *Sofistu*, pokazuje kako ni mislena oblast nije lišena svakog bivanja i u svezi s time na temelju nauka o četiri roda u *Filebu* i nauka o erotičkoj naravi filozofije u *Simpoziju* izlaže miješanje rodova kao njima primjerenu neosjetilnu proizvodnju. U razlici spram nasljedujuće proizvodnje, koja proizvodi nasljedbe uzora, dijalektička se proizvodnja samih rodova određuje kao raskrivanje njihove istine. Rad nudi sveobuhvatni pregled Platonova poimanja proizvodnje, komentirajući sva ključna mjesta s time u svezi, a osobito ona iz Platonovih kasnih dijaloga.

Na kraju valja reći da su svi autori okupljeni u ovom tematskom bloku djelatni i kao nastavnici antičke filozofije na filozofskim fakultetima hrvatskih sveučilišta u Osijeku, Splitu, Rijeci, Zadru i Zagrebu, a njima se pridružio i kolega Zore s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani. Autori su također voditelji i suradnici na različitim znanstvenim projektima iz područja antičke filozofije. Njihovi prilozi tako daju također svojevrstan pregled te razvijene znanstvene i nastavne djelatnosti.

Igor Mikecin